

**OILADA AYOLNING PSIXOLOGIK SAVODXONLIGINING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Otamuratov Rustam Uskanovich

O'zbekiston milliy universiteti

Jizzax filiali, "Oila psixologiya"si kafedrasida o'qituvchisi

Otamuratova Sarvinoz Abdurazakovna

O'zbekiston milliy universiteti

Jizzax filiali, "Oila psixologiya"si kafedrasida o'qituvchisi.,

Ro'ziqulova Dinora Ismat qizi

O'zbekiston milliy universiteti, Oila psixologiya kafedrasida 2-kurs talabasi

E-mail: rustamota1989@gmail.com

Annotatsiya; Ushbu maqolada jamiyatimizda ayolning o'rni, oiladagi hissiy - psixologik savodxonligi, farzand tarbiyasidagi majburiyatlari, mamlakatimizda ayol kishining mavqei va oilada ayolning muhim roli haqida atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar; simbioz, kognitiv, stress, ambitsiya, reproduktiv, savodxonlik, psixologik muhit, oilaviy munosabatlar, farzand tarbiyasi, emotsional munosabatlar, tarbiya, psixologik distantsiya.

Аннотация; В данной статье подробно рассмотрена роль женщины в нашем обществе, ее эмоционально-психологическая грамотность в семье, ее обязанности в воспитании детей, положение женщины в нашей стране и важная роль женщины в семье.

Ключевые слова; симбиоз, когнитивный, стресс, честолюбие, репродуктивный, грамотность, психологическая среда, семейные отношения, воспитание детей, эмоциональные отношения, воспитание, психологическая дистанция.

Annotation; In this article, the role of a woman in our society, her emotional and psychological literacy in the family, her responsibilities in raising children, the position of a woman in our country and the important role of a woman in the family are detailed.

Key words; symbiosis, cognitive, stress, ambition, reproductive, literacy, psychological environment, family relations, child rearing, emotional relations, education, psychological distance.

Oila inson uchun muqaddas maskan. Kishilik jamiyatining iltimoiy poydevoridir. Oila insonda yoshligidan boshlab shakllanadigan fazilatlar qadriyatlar takomil topadigan maskan. Oila bu tarbiya maskani [1]. Rostgo'ylik, mehr-muhabbat kattalarga hurmat, kichiklarga izzatda bo'lish, mehnatsevarlik kabi tushunchalar avvalo oilada shakllanadi. Oilaning muqaddasligini onamiz timsolida ko'ramiz deb aytsak

mubolag'a bo'lmaydi. Oila haqida so'z yuritar ekanmiz uning muqaddasligini ta'minlovchi omil-ona, ayollarmizning opa-singillarimizning pokizaligi, oqilaligi, sadoqati sabr bardoshlilikigi vafodorligidir [2].

Sharqda qadim-qadimdan oila muqaddas Vatan sanalgan. Agar oila muqaddas va sog'lom va mustahkam bo'lsa, mahallada, mamlakatimizda tinchlik va hamjihatlikka erishiladi. Mahalla yurt mustahkam bo'lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi. Oilaviy hayot masalalari hozirgi davr fani tadqiqot yo'nalishining ustuvor sohalaridan biriga aylanib bormoqda. Respublikamizda "OILA" ilmiy - amaliy markazining tashkil etilishi hamda hukumatimiz tomonidan "Oila kodeksi" qabul qilinishi bugungi kunda oilalarning mustahkam va barqarorligini saqlash uchun qilinayotgan muhim amaliy ishlardan hisoblanadi. Jumladan, 1994-yil butun jahon dunyo jamoatchiligi va xalqaro YUNESKO tashkiloti tomonidan "Xalqaro oila yili" deb e'lon qilinishi, 1998-yil Respublikamizda "Oila yili" deb belgilanishi va bularning uzviy davomi sifatida 1999-yil "Ayollar yili", 2001-yil "Onalar va bolalar" yili deb nomlanishi buning yorqin ifodasidir [3].

Ayollarning oilada o'z zimmalariga oladigan rollari - bu xotin, rahbar, oila daromadini boshqaruvchi va oxirgi, lekin eng muhimi ONA. Oilaviy munosabatlarning eng ta'sirli jozibali va muhim bo'lagi - bu ona-bola munosabatlaridir. Ularning muhimligi shundaki, ayni dastlabki muloqot va mehrli munosabatlar bolaning keyingi psixik va aqliy taraqqiyotini hamda onaning xulq atvorini shakllantiradi. Bola tug'ilishining dastlabki onlarida ona va bola o'zaro hissiy va psixologik jihatdan bog'langan bo'lib, ikkalasi bir tan, bir vujud hisoblanadi. Shu bois ularning munosabatlarida simbiotiklik bo'ladi. Bola ulg'ayib, katta bo'lgani sari ular o'rtasidagi masofa psixologik distantsiya ortib boraveradi, simbioz munosabatlar aqliy kognitiv munosabatlar shaklidagi psixologik aloqalarga aylanib ketaveradi [4]. Boladagi kognitiv rivojlanish, ya'ni fikrlar tarbiyasi dunyoqarashlarning shakllanishiga ham onaning xulq -atvori katta dunyoqarashlarning shakllanishiga ham onaning xulq-atvori katta ta'sir etadi. Ingliz olimi U.R.Bion onaning har bir harakati, mimikalari bolaning tepasida turib, unga qiladigan muomalasi erkalashlari bora-bora bola o'zlashtiradigan alohida iboralar, so'zlarda namoyon bo'ladi. Shu tariqa, onaning bevosita ishtiroki va yordamida bola dunyoni taniydi, o'rganadi [5]. Abdulla Avloniyning oila pedagogikasi va psixologiyasiga oid fikrlari ham diqqatga sazovordir. A.Avloniy bolaning shaxs sifatlariga to'xtalib, unda oilaning rolini ko'rsatar ekan "Qush uyasida ko'rganini qiladur" deydi. "Inson javhari qobildir, agar yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqlardan odatlanib katta bo'lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo'lib chiqar [6]. Tarbiyani kim qilur, qayda qilinur degan savol keladur. Bu savolga "birinchi uy tarbiyasi - bu ona vazifasidir". Ko'rinib turibdiki, Avloniy bolaning mukammal tarbiyasi oilaga bog'liqligini e'tirof etgan. Shunday ekan bola tarbiyasi bilan shug'ullanadigan ayollarimiz opa-singillarimiz bilimdon bo'lishlari shart va zarur.

Abdurauf Fitratning fikricha, farzandni to'laqonli kamol toptirish o'stirish uchun unga jismoniy, aqliy va ma'naviy tarbiyadan iborat ko'p tarkibli tarbiya berish muhimdir - degan fikr bildirganlar [7]. Ma'lumki, odam birinchi tarbiyani onasining bag'rida oladi. Ayol kishi uying idorasi va bolalar tarbiyachisi, farzandini mehr bilan o'stirish majburiyatining bir qismi uning bo'yniga tushadi. Boladagi kognitiv rivojlanish ya'ni fikrlar tarbiyasi dunyoqarashning shakllanishiga ham onaning xulq-atvor katta ta'sir etadi. Olamni ona orqali bilishga imkon beruvchi psixologik holatlardan yana biri - bu hissiy -emotsional bog'langanlikdir. Ingliz psixiatri Jon Boulbi tomonidan ishlab chiqilgan, turli hayotiy vaziyatlarda ona - bola munosabatlarida M.Eynsvort degan olim tomonidan tekshirilgan emotsional bog'langanlik nazariyasi odatda yetti oylikdan keyingi bolaning onaga juda bog'lanib qolishi va shu orqali bola uchun muhim psixologik rivojlanishlar ro'y berilishi isbotlangan [8]. Demak ayol nafaqat bugungi kundagi maqomi va jamiyatdagi obro'yi, eng avvalo, uning oilasidagi o'rni, oila qadriyatiga munosabati hamda farzandlari tarbiyasidagi muvaffaqiyatlariga bog'liq ekanini chuqur anglashimiz zarur.

Prezidentimiz rahbar ayollarga murojaat qilib, onalar farzandlarining nafaqat tarbiyasi bilan shug'ullanishlari uning bilimi, dunyoqarashining rivojlanishiga, ma'naviyatning yuksalishiga yanada jiddiy qarashlari kerakligini ta'kidlab o'tdi [1]. Farzandlariga yoshligidanoq tejamkorlikni, saranjom -sarishtalikni o'rgatib boradigan ham ayol, aslida. Shu o'rinda, bugungi kun o'zbek ayoli ma'rifatli ma'naviyatli yuqori, tafakkuri teran, shu bilan birga zamonamizga xos barcha ijobiy xislatlarni o'zida mujassamlashtirgan oqila va dono bo'lishlari nihoyatda zarurligi aytiladi [9]. Chunki, ayolning bilimdonligi, ma'naviyati, ma'rifati va savodxonligi farzandining oilasining baxt-u, saodatidir. Ma'lumki, o'tgan davr mobaynida respublikamizda davomida ayollar masalasiga oid ilmiy tadqiqot ishlari tayyorlandi. Bu hozir ham davom etmoqda. Lekin, ayollar bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlar bazasini shakllantirgani haqida biror ma'lumot yo'q. Eng achinarlisi, mazkur tadqiqotlarning amaliyotga joriy etilishi masalasi, afsuski, qog'ozlarda qolib ketmoqda. Shu maqsadda, yangi tashkil etilayotgan "Xotin-qizlar va oila ishlari qo'mitasi" ushbu masalalarga e'tibor qaratsa maqsadga muvofiq bo'lardi [10].

Ayol, avvalombor, ona farzandlariga chiroyli tarbiya, go'zal xulq berish-ularning kasbi. Maqomi, martabasi shu bilan o'lchanadi. Binobarin, mamlakat taqdiri shunga bog'liq. Shunga asoslanib aytish mumkinki, ayol ma'naviyati va oila ma'naviyati o'xshash, uyg'un, mushtarak tushunchalardir. Demak, allani ona suti bilan birga hazm qilgan, tarbiyani oilada olgan, mahallada chiniqqan bola vatan qadrini biladi, oila - nikoh muqaddasligini anglaydi. Tabiiyki, oilaviy ajrimlar soni keskin kamayib ong-u, tafakkurda benazir tiyran nigohli insonlar salmog'i ortadi.

Tarbiya - egasiga qaytuvchi jarayon. Kim nimani o'zi uchun kutsa, shuni bolasiga bersin; oqibat istagan oqibat, mehr sog'ingan mehr. Bu fazilatlar ayollarga xos nazokat,

hayo, samimiylik, kamtarlik, oqilalik, uddaburonlik, tadbirkorlik bilan egasiga yetkazilgar ekan u kamolotdek, vafodek o'ziga jinsdosh hislatlarni yetaklab keladi [11]. Insoniyat yaralibdiki, shunga intiladi. Orzu qiladi, targ'ib qiladi.

Ayol ma'naviyati bugun millat ma'naviyatiga aylandi. Shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, insonning tasavvur va e'tiqodiga aloqador ko'nikmalar majmui asosan oilada shakllanadi, oila haqiqiy ma'naviyat o'chog'i, tarbiya omili va muhitidir. Ayollar oilada barqaror rivojlanish va hayot sifatining kalitidir. Ayol shaxsiy zavq va ambitsiyalarni qurbon qiladi, axloq me'yorlarini o'rnatadi, stress va zo'riqishni yengillashtiradi, xonadonda tinchlik va tartibni saqlaydi. Yaxshi tartibli intizomli uy xo'jaligi normal oilaviy hayot uchun zarurdir. U bir korxonaning bosh direktori. U oila a'zolari o'rtasida ularning qiziqishlari va qobiliyatlariga qarab vazifalarni belgilaydi va ishni bajarish uchun asbob-uskunalar va materillar bilan ta'minlaydi. U ovqat tayyorlash va xizmat ko'rsatish, kiyim tanlash va parvarish qilish, uyni jihozlash va saqlashda asosiy rol o'ynaydi. Ayol bolaning birinchi o'qituvchisi. Ayol ijtimoiy merosni bolaga uzatadi. Farzand irq qonunlarini, odob - axloq qoidalarini va ideallarini onadan o'rganadi. Ona ,bola bilan yaqin va doimiy aloqada bo'lganligi sababli, u bolaning o'ziga xos xususiyatlarini kashf eta oladi va rivojlantiradi, keyinchalik uning shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ona sifatida u oilaviy sog'liqni saqlash xodimi. Ona oilaning har bir a'zosi, nochor go'dak, kasal bola, o'smir yoshlarning jismoniy farovonligi uchun juda qayg'uradi. U uyni va uning faoliyatini shunday tashkil qiladiki, oilaning har bir a'zosi to'g'ri ovqatlanish, yetarli uyqu va yetarli dam oilsh imkonini beradi. Ona o'z iste'dodi bilan uyni bolalar uchun qulay va mos keladigan joyga aylantiradi. Bundan tashqari, u ichki dizayn va tartibga solishda didni rivojlantiradi, shunda uy ajoyib bo'ladi. Ona uyning va oila doirasining markaziy shaxsidir [12]. Barcha a'zolar unga hamdardlik, tushunish, va e'tirof etish uchun murojaat qilishadi. Ayol o'z vaqtini, mehnatini va fikrini oila a'zolarining farovonligi uchun bag'ishlaydi. Oila tipi emotsional yaqinlik, munosabatlardagi sadoqat bilan ajralib turadi. Oila a'zolari ko'pincha birga vaqt o'tkazadilar. Oila a'zolari uchun bu vaqt shaxsiy do'stlar va qiziqishlarga bag'ishlangan vaqtdan ko'ra muhimroqdir. Biroq, bunday oilalardagi uyg'unlik, barcha farqlar bostirilganda, chalkashlik darajasiga yetib bormaydi. Oilalar nafaqat yaqinlik va ajralishning muvozanatiga, balki ularning xususiyatlarini barqaror ushlab turish qobiliyatiga ega bo'lgan oila ichidagi o'zgarishlarning maqbul kombinatsiyasiga ham muhtojdir. Har qanday davlat va jamiyat taraqqiyoti bir qator omillar asosida yuz beradi. Bu jarayonda ayollar, ularning ijtimoiy-siyosiy munosabatlaridagi ishtiroki, huquq va erkinliklari amalda ta'minlanganligi masalasi - davlatlar rivojining hamda demokratiyaning muhim indeksi sanaladi. Zotan, ayol va uning jamiyat hayotidagi o'rni hamisha muhim mezon bo'lib kelgan. Har qanday ijtimoiy tuzilma asosida ayollarning reproduktiv imkoniyatlari bilan bir qatorda yangi avlodning shakllanishi va rivojlanishida ham

ularning o'zni beqiyos. Jamiyatda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta'minlashning asosiy prinsiplari mavjud bo'lib, qonuniylik demokratizm, xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi, jins bo'yicha kamsitishga yo'l qo'yilmasligi, ochiqlik va shaffoflikdir. Jamiyatda ayollarni ilm-fanga ruhlantirish maqsadida yangi mexanizm – "Olima ayollar jamiyati" tuzilgani hamda uning faoliyatini qo'llab quvvatlash va yanada rag'batlantirish uchun maxsus chora tadbirlar ko'rilmogda. Hech shubhasiz, ayollarning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishdagi ishtirokini to'laqonli ta'minlash, ularni ijtimoiy-iqtisodiy hamda huquqiy jihatdan qo'llab quvvatlash borasidagi islohotlar yurtimizda gender tenglikni va teng huquqlilikni ta'minlashdagi ijtimoiy adolat namunasidir. Ayollarga e'tibor chinakam davlat siyosati darajasiga ko'tarildi; uning huquqiy va intutsional asoslari tubdan takomillashtirildi. Mamlakatimizda ayol qadrini yuksaltirish borasida amalga oshirilgan keng qamrovli islohotlar, albatta, bu borada huquqiy asoslar yaratilganligi va mintazam takomillashtirib borilayotganligi bilan hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasida, "Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar" deb belgilangan. O'zbekiston xotin-qizlarni har qanday kamsitish va tahqirlashdan himoya qiladigan barcha asosiy xalqaro hujjatlarga qo'shildi. Bunda "Onalikni muhofaza qilish to'g'risida"gi Jeneva konvensiyasi, "Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi Nyu-york konvensiyalari.

Ayollar salomatligiga davlatimiz tomonidan alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki jamiyatning sog'lomligi, avvalo xotin-qizlarning qanchalik sog'lom ekani bilan tavsiflanadi. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, „ona va bola sog'lig'iga e'tibor jamiyatga, kelajakka e'tibordir". Muxtasar aytganda, jamiyatda ayol qadri-qimmatini, uning huquq va erkinliklarini himoya qilish borasida davlat bosh islohotchisifatida namayon bo'lmoqda. Zotan, jamiyatda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini ifoda etish, davlat va jamiyat munosabatlarida ayollarning o'zni va rolini yannada oshirish, ularning siyosiy, huquqiy, ijtimoiy sohalardamanfaatlarini himoya qilish masalasi Yangi O'zbekistonda Uchinchi Renessans avlodini shakllantirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.03.2022 yildagi PF-87-sonli Farmoni. 07.03.2022 y. Toshkent 2022.
2. Shoumarov G'.B va boshqalar., "Oila psixologiyasi"., Sharq T 2001. 14-15 bet.
3. Karimova V.K. Oila psixologiyasi; Pedagogika oliygohlarining barcha bakalavriat yo'nalishlari talabalari uchun darslik.-T;2008-37bet.
4. Fayziyeva M. va boshqalar. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi.T- "O'qituvchi" 2007 y. 45 – 48 bet.

5. Otamuratov R.U. Internet ijtimoiy tarmoqlari foydalanuvchilari faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan shaxsiy xususiyatlarning aloqasi., Ташкентский государственный стоматологический институт., "Med Union" медицинский научно-практический журнал. Volume 2, Issue 1, 2023

6. Otamuratov R., Otamuratova S. O'smirlarda kasbiy o'zligini anglashiga xavotirlanishning ta'siri., O'zMU XABARLARI., MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI ILMIIY JURNALI., 2023 1/1 Ijtimoiy gumanitar fanlar turkumi, 140-144 b., Toshkent 2023.

7. Uskanovich, O. R. (2022). PSIXOLOGIYADA XAVOTIRLANISHNING ILMIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 494-498.

8. Otamuratov R.U. O'SMIRLARDAGI KASBIY O'ZLIGINI ANGLASHIDAGI XAVOTIRLANISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI // CARJIS. 2022. №Special Issue 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-smirlardagi-kasbiy-o-zligini-anglashidagi-xavotirlanishning-psixologik-xususiyatlari> (дата обращения: 30.01.2023).

9. Otamuratov R.U., Ochilova M. EMOTSIONAL INTELEKT TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK O'ZIGA XOSLIGI // CARJIS. 2022. №Special Issue 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/emotsional-intelekt-tushunchasining-psixologik-o-ziga-xosligi> (дата обращения: 30.01.2023).

10. Otamuratov, R., & Otamuratova, S. (2023). INTERNETNING SHAXSGA TA'SIRI MUAMMOSINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

11. Otamuratov, R., & Otamuratova, S. (2023). VIRTUAL MUHITNING SHAXSGA TA'SIRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

12. Otamuratov, R., & Otamuratova, S. (2023). VIRTUAL MUHITNING SHAXSGA TA'SIRINING HISSIY OMILLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).